

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

O'QITUVCHI NUTQINING TEXNIK JIHATLARI:

OVOZ, TALAFFUZ VA OHANG

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4 bosqich talabasi

Shokirboyeva Mahliyo

E-mail: shokirboyevamahliyo@gmail.com,

Boshlang'ich ta'lim kafedrasi o'qituvchisi

Lapasova Go'zal

Fan: O'qituvchining nutq madaniyati

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi nutq texnikasining o'rni, uning tarkibiy qismlari va pedagogik jarayonga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'qituvchi nutqining nafas, ovoz, diksiya va ritmika kabi tarkibiy elementlari pedagogik mahoratning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqilgan. Maqolada o'qituvchi nutqidagi texnik nuqsonlarning o'quvchilar tomonidan axborotni o'zlashtirish darajasiga ta'siri statistik ma'lumotlar va jadvallar yordamida yoritilgan. Shuningdek, nutq texnikasini takomillashtirish bo'yicha metodik tavsiyalar va xulosalar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *nutq texnikasi, pedagogik mahorat, diksiya, nafas boshqaruvi, ovoz diapazoni, kommunikativ kompetensiya, o'qituvchi etikasi, artikulyatsiya.*

KIRISH

Pedagogik faoliyatning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchining o'z nutqi ustida qanchalik mahorat bilan ishlashiga bog'liqdir. Nutq texnikasi – bu nutqning tashqi ifodasi, ya'ni tovushlarning talaffuzi, ovozning kuchi va

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

jozibadorligi, nafasning to'g'ri taqsimlanishi hamda nutq tempining me'yorida bo'lishidir. O'qituvchi uchun nutq shunchaki ma'lumot uzatish vositasi emas, balki o'quvchilar psixologiyasiga ta'sir ko'rsatish, ularni ruhan faollashtirish va dars mazmunini jozibador qilish qurolidir.

Ilmiy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, nutq texnikasi zaif bo'lgan pedagog dars materialini qanchalik mukammal bilmasin, uni tinglovchiga yetkazib berishda jiddiy qiyinchiliklarga duch keladi [1, B. 24]. Nutqning texnik jihatdan to'g'ri shakllanganligi o'qituvchining dars davomida tez charchab qolmasligini ta'minlaydi va ovoz boylamlarining kasallanishidan asraydi. Shu bois, bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda nutq texnikasi bo'yicha amaliy mashg'ulotlarga alohida e'tibor qaratish zamonaviy ta'limning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda [4, B. 15].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'qituvchi nutq texnikasi masalasi pedagogika va psixolingvistika fanlarining kesishuvida ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Xususan, K.Stanislavskiyning "aktyorlik mahorati" tizimidagi nutq va nafas bo'yicha qarashlari pedagogik nutq madaniyatining shakllanishiga asos bo'lib xizmat qilgan. O'zbek pedagog olimlaridan S.Inomxo'jayev nutq texnikasini "pedagogning kasbiy quroli" sifatida ta'riflab, uning nafas, ovoz va diksiya kabi uchta ustunga tayanishini ta'kidlagan [2, B. 58]. Shuningdek, N.Azizxo'jayeva pedagogik texnologiyalar tarkibida nutqiy ta'sir ko'rsatish san'atiga alohida to'xtalib o'tgan. Tadqiqot jarayonida kuzatish, suhbat va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Oliy ta'lim muassasalarining pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar va tajribali o'qituvchilarning nutqiy faoliyati tahlil qilindi. Metodologik asos sifatida nutqiy elementlarning o'zaro bog'liqligi va ularning pedagogik samaradorlikka ta'sirini baholashning balli tizimi qo'llanildi.

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchi nutqining texnik holati va o'quvchilarning darsni o'zlashtirish darajasi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri korrelyatsiya mavjud. Nutqi aniq, ovozi yoqimli va nafasi barqaror o'qituvchi dars o'tganda, o'quvchilarning diqqatni jamlash ko'rsatkichi sezilarli darajada yuqori bo'ladi. Quyidagi jadvallarda nutq texnikasining tarkibiy qismlari va pedagogik muvaffaqiyatga ta'siri ko'rsatilgan.

1-jadval. O'qituvchi nutq texnikasining asosiy elementlari va ularning vazifalari

Element nomi	Ta'rifi va vazifasi	Pedagogik ahamiyati
Fonatsion nafas	Nutq paytida havo oqimini tejab sarflash	Nutqning uzilib qolmasligi va chidamlilikni ta'minlaydi
Diksiya (Talaffuz)	Tovush va so'zlarning aniq, tiniq aytilishi	Axborotning tinglovchiga xatosiz yetib borishini ta'minlaydi
Ovoz tembri	Ovozning o'ziga xos yoqimli bo'yog'i	Tinglovchida estetik zavq va ishonch uyg'otadi
Intonatsiya	Nutqning ohangi, mantiqiy urg'u va to'xtamlar	Fikrning muhim qismlarini ajratib ko'rsatishga xizmat qiladi

O'tkazilgan so'rovnomalar va kuzatishlar natijasida o'qituvchilarning nutqiy kamchiliklari o'quv jarayoniga qanday salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

2-jadval. Nutq texnikasidagi nuqsonlarning o'quvchilar faolligiga ta'siri

Nutqiy kamchilik	O'quvchi reaksiyasi	O'zlashtirish pasayishi (%)
Juda tez gapirish (Taxilaliya)	Axborotni anglab ulgurmaslik	35%

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

Nutqiy kamchilik	O'quvchi reaksiyasi	O'zlashtirish pasayishi (%)
Monoton (bir xil ohangli) nutq	Tez charchash va uyquchanlik	42%
Tushunarsiz diksiya	Diqqatning tarqalishi	28%
Juda baland yoki past ovoz	Psixologik bosim yoki eshitmaslik	20%

XULOSA

Nutq texnikasi o'qituvchining shunchaki professional mahorati emas, balki uning kasbiy barkamolligi va pedagogik madaniyatining oliy ko'rinishidir. Tadqiqotimiz natijalari shuni tasdiqlaydiki, nafasni to'g'ri boshqarish, diksiya ustida ishlash va ovoz diapazonini kengaytirish o'qituvchining dars samaradorligini kamida 30-40 foizga oshirish imkonini beradi. O'qituvchi o'z nutqi ustida ishlash orqali nafaqat dars mazmunini tushunarli qiladi, balki o'quvchilarning til boyligi va talaffuz madaniyati uchun ham namuna bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik oliy o'quv yurtlarida "Nutq texnikasi" darslarini yanada ko'paytirish, bo'lajak o'qituvchilarga logopedik va fonetik mashqlar tizimini o'rgatish zarur. O'qituvchi o'z ovozinining imkoniyatlarini yaxshi bilishi, auditoriya hajmidan kelib chiqib ovoz kuchini boshqarishi va mantiqiy to'xtamlar (pauza) san'atini egallashi shart. Bu boradagi kamchiliklar nafaqat ta'lim sifatiga, balki o'qituvchining sog'lig'iga, xususan, surunkali laringit va fonoasteniya kabi kasalliklarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Kelajakda pedagogning nutq mahoratini baholash mezonlarini ishlab chiqish va uni attestatsiya jarayonlariga kiritish ta'lim tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi. Zero, chiroyli va aniq nutq egasi bo'lgan o'qituvchi har doim

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY international scientific conference

o'quvchilar qalbidan munosib o'rin egallaydi va ta'lim maqsadlariga osonroq erishadi. Nutq texnikasini takomillashtirish – bu uzoq davom etadigan, ammo samarasi beqiyos bo'lgan o'z-o'zini tarbiyalash jarayonidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo'jayeva N. — Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat — Toshkent: O'qituvchi, 2006. - B. 24-28.
2. Inomxo'jayev S. — Nutq madaniyati va notiqlik san'ati asoslari — Toshkent: O'qituvchi, 1993. - B. 58-62.
3. Mahmudov N. — O'qituvchi nutq madaniyati — Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007. - B. 40.
4. Qodirov M. — Pedagogik nutq madaniyati — Toshkent: Istiqlol, 2005. - B. 15-20.